

Зміни парадигми: філософський аналіз феномену сім'ї за Елізабет Рудинеско

Вінницький національний технічний університет

Анотація В статті досліджуються філософські питання розвитку сім'ї та їх відбиття в сучасній філософії та психоаналізі. Трансформація європейської сім'ї, перехід до нуклеарної сім'ї викликані часом. Доводиться, що немає засад для занепокоєння щодо тотальної кризи сім'ї як такої. Але в той же час слід зауважити, що сімейні стосунки між людьми протягом великого історичного проміжку часу змінюються під впливом суспільства. На цьому аспекті робиться змістовний наголос у статті.

Ключові слова: влада, сім'я, гендер, стать, емансипація, глобалізація

Abstract The article investigates the philosophical issues of the family and their reflection in contemporary philosophy and psychoanalysis. The transformation of the European family, the transition to the nuclear family due time. It is proved that there is no basis for concern about the total crisis of the family as such. But at the same time it should be noted that family relationships between people over great historical interval change under the influence of society. This aspect is emphasized in Article meaningful

Keywords: gender, sex, emancipation, power, family, globalization

Філософські дискусії, що точаться навколо проблеми сім'ї і мають багато різних інтерпретацій висвітлили в сучасному Західному світі багато різних проблем. Відома дослідниця Елізабет Рудинеско у своєму дослідженні «Розладнана сім'я» пропонує звернути увагу на філософські, соціально-психологічні та навіть психосоціальні проблеми сучасної сім'ї. Питання природи сім'ї та її перспектив цікавило багатьох філософів ще з античної історії [1, 248-251] аж до мрій про можливість скасувати сам інститут сім'ї. Інші заперечують: «Без батьківського порядку, без символічного закону знівечена сім'я постіндустріальних суспільств виявляється, як кажуть, викривленою в самій своїй функції базового осередку суспільства» [2, 13].

Для відповіді на питання про долю сімейних відносин можна перелічити три періоди в еволюції сім'ї. Історично першою сформувалась традиційна сім'я. Її функцією було забезпечення передачі надбання. Така сім'я влаштовується батьками: афективне життя подружжя, що формується на таких засадах, не береться до уваги. Сім'я патріархатна, базується на світоустрої, що підпорядкований батькові, що транслює владу божественного права [3, 145]. Новітня сім'я (другий етап розвитку) спирається на афективну логіку, базуючись на романтичному коханні. Йдеться про період кінця XVIII та початку ХХ ст. Безумовно, така сім'я затверджує розподіл праці між подружжям. Дитина стає суб'єктом, яку має виховувати нація; питання влади стає способом поділу її між державою і батьками, між матерями й батьками. А потім виникає постновітня сім'я: вона поєднує людей, що прагнуть стосунків і розквіту в сфері приватного життя. Основним висновком такої форми сімейних відносин об'єктивно стає проблематичність приналежності влади. Тобто питання влади корегується кількістю розлучень і перетасовки сімей.

Е. Рудинеско вважає, що «західна сім'я ... у XVIII ст. відчула виклик у вигляді вторгнення жіночого... основним теоретиком ... нового сімейного ладу став Фройд, переглянувши історію Едипа і Гамлета, розпочався процес емансипації» [4, 14].

Аби розібратися в питанні сімейних відносин в сучасному світі та її перспектив слід згадати, що теоретична розробка стосунків між чоловіками та жінками полягає в тому, щоб перетворити суспільну

стать (гендер) на володаря одного роду над іншим. Захоплюючими дослідженнями гендерних відносин стали праці Джудіт Батлер [5].

Якщо аналізувати співвідношення між гендером і статтю, слід зауважити, що іще в XVII столітті прихильники примату універсальності та адепти примату різниці зійшлися в суперечці. Перші вважали, що тільки універсальність роз'єднувального логосу, в якому змішуються рід і стать, може зробити умови рівними. На думку adeptів примату різниці, навпаки, тільки наголошення на різниці, якою стать відділяється від роду, може сприяти поліпшенню стану індивідуальних свобод. Свідомством такого погляду стала праця Франсуа Пулена де ла Бара (1673 р.) «Про рівність статей», де він застосував метод картезіанського сумніву [6, 161] до упередження про нерівність.

Розвідки філософів щодо статі та гендеру узагальнив Фройд. Його теорія єдиного лібідо була близька до юридичної теорії Кондорсе [7, 59-63]. За століття до віденського вченого французький філософ хотів показати, що сферу жіночого слід мислити як невід'ємну частину людського універсального. Фройд висловлюється в моністичному дусі: незбігання між психологічним та анатомічним визнає справедливою ідеєю, і тим самим приєднується до ідеалів філософії Просвітництва. З позиції психоаналізу, питання різниці можна розглядати лише з огляду на екзистенціальне пережите. Фройд руйнує звичні категорії антропології і соціології. Для психоаналізу сім'я – це історія сім'ї, подібна до шекспірівських героїв або братів Карамазових. В розумінні Фрейда сім'я виводить чоловіків, жінок, дітей в поле несвідомого. Вони діють, за Фрейдом, несвідомо як трагічні й злочинні персонажі. Народжені, вони бажають спокути лише ціною сублімації своїх поривів.

Принциповою роботою у питанні різниці статей стала книга Симони де Бовуар «Друга стать», що вона її видала в червні 1949 року. Симона де Бовуар започаткувала новий спосіб ставити питання про різницю статей. Більшість праць американських авторів / авторок щодо гендеру та статі взяли за вихідний пункт саме книгу Симони де Бовуар. В той час, коли жінки у Франції щойно домоглися права голосу, вона проклала зв'язок між різними теоріями жіночої сексуальності, породженими з перегляду доктрини Фрейда та боротьбою за емансипацію. Бовуар досліджувала сексуальність жінок у всіх її формах, урахувавши біологічну, соціальну та психічну реальність. Сюди ж вона додала аналіз міфів, що створювали різницю, додавши підхід до приватного життя. Бовуар стверджувала існування другої статі: «Жінкою не народжуються: нею стають. Її становлення в суспільстві як людської особини жіночої статі не визначають ні біологічні, ні психічні, ні економічні чинники зокрема. Лише сукупність усіх, сказати б, ознак цивілізації творить ... жінку» [8, 216].

Дослідження гендеру і статі примушує міркувати про майбутнє сім'ї у дуже й дуже змінених обставинах. Елізабет Рудинеско стверджує: «Позбавлений прикрас своєї колишньої сакральності, шлюб перебуває у стані постійного занепаду й став способом афективного подружнього життя, яким члени подружжя – інколи не бажаючи бути батьками – захищаються від можливих посягань своїх родин або від безладу зовнішнього світу. Він може бути запізнілим, обміркованим, святковим або доцільним, і йому часто передусє період вільного союзу, співжиття чи різноманітної практики спільного або самотнього життя» [9, 222].

Принцип влади, на якому завжди ґрунтувалася сім'я в західному суспільстві перебуває у стані кризи. Цей принцип протистоїть реаліям об'єданого світу, що глобалізований, й провокує горизонтальний вимір людини. За поєднання елементів тиранії та все більш руйнівної ринкової економіки сім'я постає як єдине об'єднання для індивіда, здатне сприйняти конфлікт і народитися заново. Сім'я «видається здатною опору органічній трибалізації глобалізованого суспільства... за умови, що зуміє підтримувати як основоположний принцип рівновагу між одиничним і множинним» [10, 224].

Спираючись на знакові для філософії та психології сім'ї, гендеру джерела, зокрема, професорки Елізабет Рудинеско, слід відзначити, що сучасний філософський дискурс багато в чому генерує парадигми взаєморозуміння між людьми, зокрема в сім'ї, на переосмисленні психоаналізу, екзистенціалізму та різних видів феміністичних теорій.

Зовсім не випадково пошуки Рудинеско ґрунтуються на історико-філософських дослідженнях теми генеалогій від Фрідріха Ніцше до Мішеля Фуко, що уможливило розглянути тему сучасної сім'ї як пошуку / втрати ідентичностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ / REFERECES

1. Платон. Государство / собрание сочинений в четырех томах. Том 3. – Москва : Мысль, 1994. (Научно-исследовательское издание библиотеки «Философское наследие» в 117 т. / общая редакция Лосева А. Ф., Я. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи. Перевод с древнегреческого С. С. Аверинцева, А. Н. Егунова, Н. В. Самсонова. Примечания А. А. Тахо-Годи. – 647 с.
2. Елізабет Рудінеско. Розладнана сім'я / пер. з фр. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 232 с. – (Серія «Зміна парадигми»; Вип. 6)
3. Головашенко І. О. Історія становлення теорії гендеру: дослідницька практика та міждисциплінарність. – Sententiae: наукові праці Спільки дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства) XVI-XVII – Вінниця, ВНТУ.– 2012. – с. 143-151
4. Елізабет Рудінеско . Розладнана сім'я / пер. з фр. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 232 с. – (Серія «Зміна парадигми»; Вип. 6)
5. Judith Butler, Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity. New York, Routledge. 1999.
6. Слова чоловіків (1790–1793) / Кондорсе, Прюдом, Гійомар... ; Упорядниці Е. Бадентер. Пер. з фран. О. Хоми – К.: Альтерпрес, 2006. – 400 с.
7. Слова чоловіків (1790–1793) / Кондорсе, Прюдом, Гійомар... ; Упорядниці Е. Бадентер. Пер. з фран. О. Хоми – К.: Альтерпрес, 2006. – 400 с.
8. Симона де Бовуар Друга стаття / пер. з фран. – К.: Основи, 1994: у 2-х томах. Т 1. – 390 с.
9. Елізабет Рудінеско . Розладнана сім'я / пер. з фр. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 232 с. – (Серія «Зміна парадигми»; Вип. 6)
10. Елізабет Рудінеско . Розладнана сім'я / пер. з фр. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 232 с. – (Серія «Зміна парадигми»; Вип. 6)

Головашенко Ірина Олегівна – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця.

Ел. адреса: irolho@gmail.com

Holovashenko Iryna – Phd of philosophy, associate professor of the Philosophical Department in Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.

E-mail: irolho@gmail.com